

19. Yüzyıl Rus Toplumsal Dönüşümü Bağlamında Çehov Eserleri: “İvanov”, “Vişne Bahçesi”, “Üç Kız Kardeş”, “Martı” ve “Vanya Dayı” Örnekleri

Simay YILMAZ¹

DOI: 10.26650/CONS417060

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Sahne Sanatları Bölümü, Tiyatro Anasanat Dalı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Simay Yılmaz,
İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuarı,
Sahne Sanatları Bölümü, Tiyatro Anasanat
Dalı, Caferağa Mahallesi, Rıhtım Caddesi, No:1,
81300, Kadıköy, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: birsimayilmaz@gmail.com

Geliş tarihi/Received: 06.09.2018

Kabul tarihi/Accepted: 18.10.2018

Atıf/Citation: Yılmaz, S. (2018). 19. Yüzyıl Rus toplumsal dönüşümü bağlamında Çehov eserleri: “İvanov”, “Vişne bahçesi”, “Üç kız kardeş”, “Martı” ve “Vanya dayı” örnekleri.

Konservatoryum - Conservatorium, 5(2), 207-225.
<https://doi.org/10.26650/CONS417060>

ÖZ

1880-1900'lü yılların Rus toplumu yüzyılın başlarından itibaren toplumsal yaşama etki eden modernleşme, sanayileşme ve toplumsal değişimin izlerini taşımaktadır. Anton Pavloviç Çehov'un oyunlarında bu sosyal değişim sürecinin bireysel ve toplumsal izlerine rastlanmaktadır. Bu makalenin amacı, Rus toplumsal değişim sürecinin Çehov oyunlarındaki yansımalarının sosyal bilimler kuramları bağlamında analiz edilmesidir. Çalışmada, söz konusu kuramlara ilişkin literatür taraması ışığında, Anton Pavloviç Çehov'un “İvanov”, “Vişne Bahçesi”, “Üç Kız Kardeş”, “Martı” ve “Vanya Dayı” isimli büyük oyunlarının incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçişte, bireylerin hayatı anlamlandırış biçimleri ve değerler sisteminin çöküşü ve değişikliğe uğraması sebebiyle anlam arayışı, umutsuzluk ve amaçsızlığa sürüklendikleri; ayrıca toplumsal alanda mücadele edebilmelerini sağlayan ve sınıfsal konumlarını belirleyen ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye türlerine sahip oldukları ve toplumsal dinamiklerin değişimi ile bu sermaye türlerinin de el değiştirebildiği, kaybedilebildiği veya kazanılabildiği; bireylerin ise sahip oldukları sermaye türlerini kaybetmeme eğiliminde oldukları sonuçlarına varılmış; bu sonuçlar Anton Pavloviç Çehov'un oyunlarında örneklenerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl Rus Edebiyatı, Anton Çehov, Rus Modernleşmesi

ABSTRACT

Chekhov Plays in Terms of the 19th Century Russian Social Transformation: The Examples of “Ivanov,” “The Cherry Orchard,” “Three Sisters,” “The Seagull,” and “Uncle Vanya”

The Russian society of 1880–1900's shows the effects of the modernization, industrialization, and social change, which had been affecting social life since the beginning of the century. In Anton Chekhov's plays, we

encounter the effects of social change on individuals and society. The aim of this article is to analyze the examples related to the Russian social transformation in Chekhov's plays using certain social sciences theories. During this study, Anton Chekhov's great plays "Ivanov," "The Seagull," "Uncle Vanya," "Three Sisters," and "The Cherry Orchard" were analyzed after a literature review on mentioned social sciences theories. As a result of this study, it is concluded that during the transition from the traditional society to modern society, the way that individuals perceived their lives and their system of values changed. As a result of this change, individuals were dragged into a search of meaning, hopelessness, and purposelessness. Additionally, individuals owned economic, social, and cultural capital, which enabled them to cope in social arenas, and which determined their social class. With the change of social dynamics, these types of capital could pass into different social classes, and individuals tried to not lose the capital that they owned. These results have been exemplified in plays of Chekhov.

Keywords: 19th Century Russian Literature, Anton Chekhov, Russian Modernization

EXTENDED ABSTRACT

The Russian society of 1880 -1900's has the effect of modernization, industrialization and social change which have been effecting the social life since the beginning of the century. According to French sociologist Emile Durkheim's theory, during the transition from the traditional society to modern society the way the individuals perceive their life and their system of values change. As a result of this change, individuals are dragged into a search of meaning, hopelessness and purposelessness. According to Pierre Bourdieu's theory of capital, individuals own economic, social and cultural capitals, which enable them to cope in social arena and which determine their social class. With the change of social dynamics, these types of capitals may pass into different social classes and the individuals try not to lose the capitals they own. Anton Chekhov's great plays "Ivanov", "The Seagull", "Uncle Vanya", "Three Sisters" and "The Cherry Orchard" provide great examples about the social life of 1880-1900's Russian society and individuals' inner world. The purpose of this article, is to examine Chekhov's great plays in terms of the theories mentioned above.

Literary and artistic works should be considered in terms of the social, economic, political, historical, and traditional characteristics of the society they belong to. According to this, in order to work with 19th century Russian literature or theater, the characteristics of the Russian society at that time should be understood. In this article, while trying to discover the social characteristics of 19th century Russian society, theories of social scientists have been used, with the aim of providing an eligible article about the Russian society of the 1880–1900's transformation years in Chekhov's plays through cooperation with the social sciences theories of Emile Durkheim and Pierre Bourdieu.

Emile Durkheim claims that, through the transformation from the traditional society (mechanical solidarity) to modern society (organic solidarity), individuals lost their system of values and understanding. Individuals could no longer explain the meaning of life and themselves in terms of their previous meaning system. The kinship bonds weakened and individuals became lonely. As a result of the collapse of the system, in terms of individuals being used to understanding themselves and their environment, they underwent a psychological breakdown. With no meaning or purpose, they became depressed, lonely, and unhappy. In Chekhov's plays, we see many examples of these lonely and aimless individuals.

Pierre Bourdieu, another social theorist, claims that individuals own economic, social, and cultural capital. Economic capital refers to the financial wealth and things that can be converted to financial wealth. Social capital refers to social networks individuals own, which have value in terms of their positions in the society. Cultural capital refers to the knowledge, skills, tastes, material belongings (like a piano or a big bookshelf), or attitudes people obtain when they belong to a particular social class. Through the social transformation of societies, the forms of capital, especially economic capital, may pass from one social class to another. In 19th century Russia, economic capital had passed from the aristocratic class to the bourgeois class. The aristocrats who had lost their economic capital tried to maintain their cultural and social capital, which, for them, symbolized their previous standard of living and their position in society. For example, in "The Cherry Orchard," Andreyevna does not want to sell the orchard, although her family needs money; the orchard is her cultural capital and symbolizes her previous prosperity. Similarly, other aristocratic characters in "The Three Sisters," "Uncle Vanya," "Ivanov," and "The Seagull" behave the same way and try to maintain their standard of living, even though their economic capital has decreased. The examples mentioned above and many other aspects of both social theories will be studied in this article.

Giriş

Edebiyat eserleri, ait oldukları toplum ve dönemin sosyal, siyasi, ekonomik, inançsal ve tarihsel özelliklerinden bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda, belirli bir döneme ait edebiyat eserlerinin ve yazarlarının anlaşılıp yorumlanabilmesi, eserlerde yer alan cümlelerin anlamlı hale gelebilmesi için öncelikle o dönemin toplumsal özelliklerini araştırıp kavramak gerekmektedir. 19. Yüzyıl Rus Edebiyatı üzerine düşünmeden önce Rus toplumunun bu dönemdeki özellikleri ortaya konmalıdır. Bu çalışmada bahsedilen özellikler ortaya konulurken, incelenen döneme ve topluma uygulanabileceği düşünülen sosyal bilim kuramlarından destek alınmıştır. Bu sayede sosyal bilimler ve edebiyat-sanat işbirliğiyle nitelikli bir çalışma gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Anton Çehov'un eserlerinde karşılaştığımız Rus toplumu, ondokuzuncu yüzyılın başından itibaren Batı'dan alınmış tepeden inme bir modernleşmeyi deneyimleyen, endüstrileşme ve ticarete adım atılması sonucunda ekonomik sermayenin el değiştirdiği, 1861 yılında serfliğin kaldırılması ile de toplumsal yapının iyice dönüşüme uğradığı bir toplumdur. Geleneksel Rus toplumunda, toprak sahibi aristokratlar ve onlara bağlı yaşayan serflerin oluşturduğu bir feodal düzen mevcuttur. Girilen modernleşme süreci, endüstrileşme ve serfliğin kaldırılması gibi reformlar sonucunda Çarlık Rusya'sının geleneksel yapısı değişmeye başlamış, toplumun alışık olduğu değerler sistemi sarsılmış, ekonomik sermayenin aristokrat sınıftan burjuva sınıfına doğru el değiştirmesi sonucunda aristokrasi değer kaybetmiş ve bütün bunlar özellikle taşra hayatında ne yapacağını bilemeyen, değişime ayak uydurmakta zorlanan veya umutsuzluğa kapılan toplumun farklı kesimlerinden insanlar yaratmıştır. Bu toplumsal değişimler sonucu şehir ile taşra, eski kuşak ile yeni kuşak, aydın ile halk arasında var olan uçurumlar iyice artmıştır. Çehov, aslında tüm eserlerinde var olan kişiler (aristokratlar, serfler, hizmetçiler, aydınlar vb.) ile bu toplumsal değişim ve belirsizlik döneminin toplumun farklı katmanları tarafından nasıl deneyimlendiğini ortaya koymaktadır.

Modernlik ve Modernleşme

1800'lü yıllar, Batı Avrupa toplumlarında tohumları 17. yüzyılda atılmış olan modernliğin deneyimlendiği yıllardır. Giddens'a göre *modernlik* "on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder." (Giddens, 1994, s. 9) Sanayileşmenin etkisiyle üretim ve tüketim biçimlerinin değişmesi, insan gücünün yerini makinelerin alması,

Fransız ihtilalinin düşünsel mirası, döneme hakim olan aydınlanma, rasyonalite ve pozitivizm fikirleri, kentleşme, seri üretim, teknolojik gelişmeler vb. bir dizi değişiklik toplumların yapısının değişmesiyle sonuçlanmıştır. “Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi bütün geleneksel toplumsal düzen türlerinden eşi görülmedik bir biçimde sökü� çıkarmıştır.” (Giddens, 1994, s. 12)

Batı dışı toplumlarda ise modernlik, Batılı olmak için girilen hızlı bir dönüşüm sürecine işaret eden modernleşme biçiminde yaşanmıştır. Batı'nın model olarak alınıp belirli reform ve yeniliklerin topluma devlet veya aydın sınıf eliyle hızlı ve topyekün bir biçimde uygulanması şeklinde gerçekleşen Rus modernleşmesi de (Erkan, 2017, s. 24) diğer Batı dışı toplumlarda olduğu gibi toplumsal yaşamda kopukluklar meydana getirmiştir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte yaşanan değerler karmaşası, kendi doğal sürecinde yaşanmayan modernleşmede çok daha keskin ve başat sonuçlar doğurmuş; ortaya çıkan toplumsal ve bireysel sancılar ise edebiyat eserlerine konu olmuştur.

Rus toplumu, modernleşme sürecinde iki zıt görüşün çatışmasına şahit olmuştur. Hemen hemen tüm Batı dışı toplumlarda tanık olduğu gibi Rus toplumunda da toplumun bir kısmı gelişmenin yolunun Batı toplumunun örnek almasından geçtiğini savunurken, bir kısmı ise çarenin Rus özüne dönmekte olduğunu düşünmüştür. Aydın sınıfının etkisi altında olduğu Batıcı düşünce; modern Batı toplumunun kültür, sanat ve yaşam tarzını kopyalamayı Rus modernleşmesinin formülü olduğunu savunmuştur. Bu durum eserlerde de inceleneceği üzere aydın sınıfı halktan gitgide ayırmıştır.

Batı toplumunun aslında örnek alınmaya değer olmadığı düşüncesiyle önce Slavofiller ve daha sonra Panslavistler gelişmenin yolunun henüz Batı gibi yozlaşmamış ve bozulmamış Slav halklarının birleşmesinden ve öz değerlere sahip çıkmaktan geçtiğini savunmuşlardır. Bu Batı karşıtı düşüncenin temelde Batı'nın oryantalist söylemlerinden, mezhep farkından ve Kırım Savaşı'ndan ileri geldiği öne sürülmektedir:

Panslavist düşüncenin yaygınlaşmasında, Batı'nın Rusya'ya, diğer Doğulu toplumlara kullanmış olduğu bazı klişe oryantalist söylemlerle bakması da etkili olmuştur. Batılı yazar, aydın ve düşünürlerin bazılarının gözünde Rusya, Asyatik bir toplumdur. Doğu despotizminin hüküm sürdüğü ülkelerden biridir. Rusya'nın “Doğu Hristiyanlığı” olarak kabul edilen Ortodoks mezhebine bağlı olması da Rusya'nın Batı'nın değil, Doğu'nun parçası olmasına neden olmuştur. 1856 Kırım Savaşı'nda Avrupa'nın güçlü devletleri olan

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'nın yanında savaşa dahil olmaları; Rus halkında Batı karşıtı düşüncelerin de artmasına neden olmuştur (Erkan, 2017, s. 23).

Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçiş

Durkheim (2014)' a göre geleneksel toplum mekanik dayanışma, modern toplum ise organik dayanışma veya örgütlenme biçimine sahiptir. Geleneksel toplum benzerlik ilkesine dayanmaktadır ve toplumu bir arada tutan ortak inanç ve pratikler söz konusudur. Endüstrileşme öncesi bu toplum yapısında iş bölümünde minimum farklılık bulunmaktadır. Endüstrileşme sonrası modern toplumda ise mesleki özelleşme ile iş bölümünün söz konusu olduğu ve herkesin her işi yapamadığı bir endüstriyel çalışma sisteminde toplumsal bütünlüğün yerini bireyler ve bireysellik almıştır.

Geleneksel toplumda bireyler ortak değerler ve anlamlandırma biçimleri benimsemişlerdir ve bu ortak değerler kolektif bilinci oluşturarak bireyin yalnızlaşmasının ve anlam arayışı içerisine girmesinin önüne geçmiştir. Buna karşın modern toplum yapısına gelindiğinde, kendisini ve hayatı çoğunlukla din ve gelenek üzerinden anlamlandırmaya alışmış birey anlam arayışının karşısında boşluğa düşmüştür. "Eskiden dinin sağladığı geleneksel ahlaki denetleme ve ölçüler, çağcıl [modern] toplumlarda yaşayan birçok bireyi, kendi gündelik yaşamlarının anlamdan yoksun olduğu duygusuna itmektedir" (Giddens, 2000, s. 9). Modern toplumdaki birey, hayatını alışageldiği biçimde din ve geleneksel öğretiler üzerinden açıklayamadığında; hayatının anlamı ve bireysel varoluşuna cevap aramaya başladığında; psikolojik çöküş, duygusal boşluk, amaçsızlık ve anlamsızlık ile karşı karşıya kalmıştır. Durkheim, bu ruhsal duruma *anomi* adını vermektedir ve intihar türleri üzerine araştırmasını sunduğu "İntihar" (2013) isimli kitabında, modern toplumdaki bireyin çelişkili anlam arayışı halinin *anomik* intiharın temelini oluşturduğunu ileri sürmektedir. "Durkheim'a göre, çağcıl dünyadaki değişme süreçleri o kadar hızlı ve yoğundur ki çağcıl toplum yaşamının yol açtığı amaçsızlık ya da umutsuzluk duygusu olan anomiyeye bağladığı toplumsal güçlükleri ortaya çıkarır. [...] ... toplumsal etkenler intihar davranışı üzerinde temel bir etkiye bulunurlar -anomi, bu etkilerden birisidir" (Giddens, 2000, s. 9).

Bourdieu'nün Sermaye Kavramı

Bourdieu, bireylerin toplumsal alanda mücadele edebilmesini sağlayan sermaye biçimlerine sahip olduklarından söz eder. Bu sermaye çeşitlerinden başlıcaları ekonomik,

kültürel ve sosyal sermayedir. Bunlardan ilki, ekonomik sermaye, para ve diğer maddi değerlerdir. Kültürel sermaye “toplumda yüksek olduğu düşünülen değerler hakkında bilgi sahibi olmaya” (Yel, 2016, s. 570) işaret eder. Örneklemek gerekirse; kişinin aldığı eğitim, sahip olduğu sertifikalar, bildiği diller, çaldığı enstrümanlar, müzik zevki vb. belirli bir eğitim veya eğilim yoluyla edinilen değerler kültürel sermayeyi oluşturur. Sosyal sermaye, “bireyin toplum içerisinde tanıdığı ve zamanı geldiğinde desteklerini alabileceği güvendiği fertler ağına” (Yel, 2016, s. 570) işaret eder.

Kültürel sermaye; bedenselleşmiş, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış hallerde bulunmaktadır. Bedenselleşmiş kültürel sermaye; aile içerisinde şekillenmeye başlayan konuşma tarzı, yazma stili, eli kolu kullanma biçimi gibi özelliklerdir (Göker, 2016, s. 282). Nesneleşmiş kültürel sermaye; sahip olunan kitaplar, sanat eserleri, müzik aletleri, belki estetik bir kış bahçesi gibi ince bir zevk veya iyi bir eğitimden geçmiş olmaya işaret eden nesnelere. Kurumsallaşmış kültürel sermaye ise; eğitim görülen okullar, kurslar, diplomalardır.

Bourdieu’e göre kültürel sermaye tıpkı ekonomik sermaye gibi ulaşılması zor bir kaynaktır. Toplumun farklı sınıfsal katmanlarında estetik hazları alımlama düzeyinde bir ayrım bulunmaktadır, değişik hazlar sınıfsal aidiyetleri ortaya koyar. Bu sınıfsal beğeniler veya zevkler belirli bir sınıfsal çevre içerisinde ve ailede öğrenilir (Aktay, 2016, s. 477). Bu bağlamda kültürel sermaye bireylerin sınıfsal konumlanmalarında en az ekonomik sermaye kadar belirleyici bir unsurdur.

Durkheim ve Bourdieu’nün Kuramları Bağlamında Çehov Eserleri

Yukarıdaki bölümlerde 19. Yüzyıl Rus edebiyatının nasıl bir siyasal ve toplumsal zemine oturmuş olduğuna dair genel bir bakış açısı sağlanması amaçlandı. Bu bölümde, Çehov eserlerinden verilen örneklerle 19. Yüzyıl Rus toplumu yapısı ve dönüşümünün edebiyattaki yansımalarının Durkheim’in geleneksel toplumdan modern topluma geçiş kuramı ile Bourdieu’nün ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye kuramları üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Çehov oyunları, 1880-1900’lü yılların Rus toplumunu yansıtan eserlerdir. Bu dönem Rus tarihinde Çarlık Rusyasının çökmekte olduğu, Batı’yı örnek alarak girilen modernleşme sürecinin toplumdaki katmanlar ve kuşaklar arasındaki uçurumu iyice artırdığı, endüstrileşme ile ticarete adım atılması ve feodal düzeni sarsan reformlara

girişilmesi sonucunda aristokrasinin zayıfladığı ve toplumsal sınıflar arasında değişimlerin meydana geldiği dönüşümler ve belirsizlikler dönemidir. Bu dönemde eski düzen ve değerler sisteminin çöküşü ve yerine daha idealinin henüz kurulamamış olmasının etkisiyle toplumda belirsizlik ve güvensizlik duyguları baş göstermiş, değerler sisteminin değişmesi ise toplumda bir anlamsızlık, amaçsızlık ve mutsuzluğa sebep olmuştur.

Bireysel Çöküntüler: Yalnızlaşma, Anlam ve Amaç Kaybı, Ümitsizlik

Yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği üzere Durkheim’a göre geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte bireyler hayatı anlamlandırma biçimlerinin ve değerler sisteminin değişikliğe uğraması sonucunda varoluşlarına dair bir anlam arayışına düşerler çünkü artık varoluş sebeplerini ve hayatın anlamını eski öğretileri ile açıklayamazlar. Bu durum bireyleri “anomi” adı verilen duruma kadar sürükler. Çehov eserlerinde yalnız, amaçsız ve umutsuz olarak resmedilen kişilerin ruhsal çıkmazları Durkheim’ın bu teorisinin Rus toplumundaki örnekleri gibidir.

“İvanov” isimli oyunda İvanov’un dayısı Kont Şabyelski’nin şu sözleri geçiş dönemi Rus toplumundaki bireylerin anlamsızlığa sürükleniş ve bir çıkar yol bulamayışını örneklemektedir: “Her şey boş, boş, boş! (Esner.) Boş ve dalavere!.. [...] Sen bir dahisin, herkese bir yaşam yolu öğretiyorsun, yön gösteriyorsun, ne olur bana da bir akıl versen. Bilgili adam, akıl ver bana, bir çıkar yol göster...” (Çehov, 2013, s. 9). Aynı oyunda, İvanov’un oyunun birçok yerinde tekrarladığı yakınmaları, bireyin dönüşen toplumsal hayatta kendini anlamlandıramama haline örnektir. İvanov, insanları da kendisini de anlayamadığını sürekli tekrar etmekte ve hayattaki amacını, ne için yaşadığını sorgulamaktadır. İçine düştüğü bu anlam ve amaç kaybı ve arayışı tam olarak Durkheim’ın sözünü ettiği çıkmazdır:

[...] tanıyamıyorum kendimi, kulaklarımda uğultular... Bir yer bulamıyorum başımı dinleyecek. Şöyle rahat nefes alabileceğim bir yer yok [...] düşüncelerim karmakarışık, bir tembellik ruhumu zincire vurdu, kendimi anlamaya gücüm yetmiyor. İnsanları da anlayamıyorum, kendimi de... (Çehov, 2013, s. 10).

Yorgun, bitkin, parça parça, inançsız, aşksız; ağır bir baş ve tembel bir ruhla insanların arasında başıboş dolaşılıyor ve şu sorulara karşılık bulamıyorum. Kimim ben, niçin yaşıyorum, amacım ne? (Çehov, 2013, s. 83).

Güneş batar batmaz bir keder ruhumu ezmeye başlıyor. Korkunç bir keder! Nedenini sorma bunun. Ben de bilmiyorum. Yemin ederim ki bilmiyorum. Lebedevler'e gidiyorum, aynı keder orda da bütün ağırlığıyla ruhuma çörekleniyor. Dönüyorum, aynı. Ümitsizlik bu; tam bir ümitsizlik! (Çehov, 2013, s. 17).

“Üç Kız Kardeş” isimli oyunda Maşa karakteri, bireyin kendini ve hayatı anlamlandırılmaya alışık olduğu değerler sistemi değişikliğe uğradığında anlamsızlığa sürüklenişini ve bu anlamsızlıktan kurtulmanın ancak bir inanca, bir değere sahip olarak mümkün olabileceğine işaret etmektedir:

Bence insan bir inanç sahibi olmalı ya da bir inanç aramalıdır kendine. Yoksa yaşamı boştur, bomboş... [...] İnsan ya neden yaşadığını bilmeli ya da herşey çok saçma (Çehov, 2017, s. 46).

Çehov'un eserlerinde umutsuzluk ve amaçsızlık içerisinde bulunan toplumda toplumsal hayatın yozlaşması sebebiyle amaçlarını ve umudunu yitirmiş aydınlar ön plana çıkmaktadır. Bu kişiler, yaşadıkları çevrenin ve genel olarak toplumsal ortamın belirsizliği sebebiyle ideallerini kaybetmeye başlamışlardır; eski hayatlarından özlemle bahsetmekte ve geldikleri durumda kendilerini anlamsız ve amaçsız hatta gereksiz hissettiklerini dile getirmektedirler. “İvanov”da Lebedev, Şabyelski'ye eski günlerinden özlemle bahsetmekte ve içinde buldukları zamanın bunalımını neredeyse ağlayacak duruma gelerek gözler önüne sermektedir:

Moruklardan bir sen, bir de ben kaldık işte... Ben sende eski günlerimin acılarını, yıkılıp giden gençliğimi seviyorum... Şaka bir yana, neredeyse ağlayacağım... (Kont'u öper) (Çehov, 2013, s. 32).

Aynı oyunda umudunu yitirmiş aydınlara örnek olarak İvanov karakterinin şu cümleleri bulunmaktadır:

Bir zamanlar çok çalışır, çok düşünürdüm ama yorgunluk duymazdım. Şimdiyse ne yaptığım bir iş var ne de üzerine kafa yorduğum bir sorun ama vücudum ve ruhum o kadar yorgun ki... [...] Her şeye, her şeye dayanabilirim; tasaya, ruh düşkünlüğüne, iflasa, karımı yitirmeye, yalnızlığa; fakat kendi kendimle alay edişime dayanamıyorum. Benim gibi sağlığı yerinde, güçlü bir adamın Hamlet'e, Manfred'e ya da ne bileyim, gereksiz kişilerden herhangi birine benzediğini düşünmek utançtan öldürüyor beni (Çehov, 2013, s. 38–39).

Daha bir yıl öncesine kadar sağlıklı, güçlü, dinç, çalışkan ve ateşli bir adamdım. [...] İnançlarım vardı. Öz anamın gözlerine bakar gibi bakabiliyordum gelecek günlere... Ama şimdi, oh Tanrım! Yoruldum, inançlarım yok oldu. [...] Toprağım öksüz çocuklar gibi bakıyor yüzüme. Beklediğim, üzüldüğüm hiçbir şey yok, ruhum gelecek karşısında dehşetle titriyor... [...] En iyisi alınma bir kurşun sıkıp...(Çehov, 2013, s. 56–57).

Bu cümleleri ile İvanov, Emile Durkheim’ın modern toplumda yalnızlaşan ve anlam yoksunluğuna düşen bireylerin yöneldiği anomik intihar tipini örneklemektedir. “Vanya Dayı” adlı eserdeki doktor Astrov’un Vanya’ya söyledikleri ise yine toplumsal hayatın erittiği aydınların durumunun örneğidir:

Tüm bu bölgede, aklı başında aydın, dürüst iki kişi vardı sadece: sen ve ben. Fakat on yıl içinde günlük yaşamın tekdüzeliliği, bu iğrenç hayat içine çekip yuttu bizi, çürümüş buharlarıyla kanımızı zehirledi, biz de herkes gibi sıradan, bayağı kişiler olup çıktık (Çehov, 2017, s. 74).

Benzer şekilde Vanya’nın şu sözleri de amaçsızlık ve anlamsızlık duygularının ifadesidir:

Bir şey ver bana! Ah Tanrım... Kırk yedi yaşındayım, altmış yaşına kadar yaşayacağımı varsayarsak, daha on üç yılım var... Çok uzun! Bu on üç yılı nasıl geçireceğim! Ne yapacağım, ne ile dolduracağım onları? (Çehov, 2017, s. 73)

Bunun yaşla ilgisi yok. İnsan gerçekten yaşamayınca, seraplarla avunur. Ne de olsa, tam bir hiçlikten iyidir (Çehov, 2017, s. 32).

Kavramsal çerçevede açıklandığı üzere, Durkheim’a göre geleneksel toplumdan modern toplum yapısına geçişte bireylerin toplumsal bağlarının zayıflaması ile yalnızlaşması ve bireyselleşmesi söz konusu olmaktadır. Bu duruma örnek olarak “İvanov”da Kosih’in toplumun birlikteliğine dair söylediği şu sözler göze çarpmaktadır:

Allah Allah... Konuşacak kimse yok mu yahu? Avustralya’da mı yaşıyoruz canım... Ne birlik var, ne de ortak bir ilgi. Herkes kendi başına yaşıyor... (Çehov, 2013, s. 50).

Kuşaklar ve Katmanlar Arası Uçurum Oluşması

Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde değişen toplumsal yapı ve değerler sistemi, toplumun farklı katmanları tarafından farklı şekillerde deneyimlenmiş-

tir. Bu geçiş sürecinde eskiyle yeninin, taşra ile kentin, aydın ile halkın arasındaki uçurum açılmıştır. Bu bölümde, modernleşme sürecinde birbirinden kopuklaşan eski ve yeni nesil, taşra ve kent, aydın ve halk örneklerle incelenecektir.

Değişen toplum yapısı, yozlaşma ve taşra hayatının tekdüzeliği ile bireylerin yalnızlaşp anlam kaybı yaşaması, eski nesil ile yeni nesil arasında bir uçurum oluşmasına sebep olmuştur. “İvanov”da, yeni nesil gençleri eleştiren Lebedev aslında toplumsal profilin yozlaşmasından bahsetmektedir:

Hakkınız var Avdotya Nazarovna, güvey bulmak çok zorlaştı zamanımızda. Güvey şurda dursun, işe yarar sağdıç bile bulunmuyor. Kötülemek gibi olmasın ama, şimdiki gençlik, bana hani ateşte çok durmuş yemek gibi biraz ekşimsi geliyor... Ne dans etmekten anlıyorlar, ne iki çift söz etmekten, ne de adam gibi içmekten... (Çehov, 2013, s. 27).

Toplumsal katmanlardan biri olan eski feodal düzende efendilerine hizmet ederek kendilerini var etmeyi benimsemiş yaşlı kuşak serfler, yeni düzene ayak uydurmakta zorlanmakta ve geçmişe özlem duymaktadırlar. Onların anlamlandırma biçimleri dönüşen toplum değerleri, serflüğün kaldırılması ve aristokrasinin güç kaybetmesi ile birlikte yok olmuştur; bu sebeple kimi konuşmalarında adeta eskide yaşadıklarını, kimi konuşmalarında ise toplumun geldiği noktayı eleştirdiklerini görmekteyiz. “Vişne Bahçesi” isimli oyunda toplumsal değişimin çizildiği belki de en başat karakterlerden biri yaşlı uşak Firs’tir. Firs’in cümleleri o günün Rus toplumunun eski kuşak bireylerinin değişimi nasıl deneyimlediğinin adeta yazıya dökülmüş halidir:

Keyfim yok. Eskiden balolarımızda generaller, baronlar, amiraller dans ederdi. Şimdi ise posta memuruyla istasyon şefini davet edişimiz yetmiyormuş gibi, bir de gönülsüz geliyorlar. Bir şey oldu bana, güçten düştüm (Çehov, 2016, s. 64).

Felaketten önce de böyle olmuştu: Hem baykuş ötmüş hem de semaver durmaksızın uğuldamıştı. [Hangi felaketten önce?] Serbest bırakılmamızdan... (Çehov, 2016, s. 47).

Köylü efendisini, efendi köylüsünü bilirdi o zaman; şimdi herşey karmakarışık oldu, hiçbir şey anlaşılıyor (Çehov, 2016, s. 42).

Yukarıdaki örneklerdekine benzer bir başka geçmiş özlemi ise “Vanya Dayı” isimli eserde Vanya ile yaşlı dadı Marina arasında geçen diyalogda görülmektedir. Geçiş dönemi Rus toplumunun değiştirdiği değerler sistemi, bu defa şehir ve taşra hayatı arasın-

daki uçurumda kendisini gösterir; şehirden eski karısının yurtluğuna gelen Serebryakov'un davranış biçimi taşra hayatını benimsemiş dadı Marina tarafından şu şekilde eleştirilmektedir:

Düzene bak! Profesör saat on ikide kalkıyor, semaver sabahtan beri kaynıyor, herkes onun kalkmasını bekliyor. Onlar yokken öğle yemeğini herkes gibi saat birde yedik, şimdi akşamın yedisinde yiyoruz. Profesör geceleri okuyup yazıyor ya, bir de bakmışsın saat ikide zil çalıyor... Ne var canımın içi? Çay! Hadi milleti uyandır, semaveri hazırla... Düzene bak! (Çehov, 2017, s. 6)

Oyunun sonunda Serebryakov çifti yurtluktan ayrıldığında ise Marina bu kez inandığı ve benimsediği köy hayatına geri döneceklerini ifade ederken, aslında taşra yaşamının nasıl olması gerektiğine, bir başka deyişle geleneksel değer yargılarına göre nasıl olmasına alışıldığına işaret etmektedir:

Eskiden nasıl yaşıyorsak, yine öyle yaşayacağız artık. Sabah sekizde çay, saat birde öğle yemeği, akşam olunca da akşam yemeğine oturulacak. Her şeyin bir düzeni olmalı... İnsan gibi, Hristiyan gibi yaşamalı... (Çehov, 2017, s. 70).

Benzer bir şekilde Serebryakov'un genç eşi Yelena Andreyevna da taşra hayatını şu sözlerle eleştirmekte ve şehirli ile taşralı arasındaki kopukluğu bir kez daha gözler önüne sermektedir:

Bütün bildikleri yemek, içmek, uyumak olan birtakım sönük gölgelerin insan diye dolaştığı, bayağılıktan başka bir şeyin işitilmediği bir çevrede can sıkıntısından boğulurken arada bir o geliyor... (Çehov, 2017, s. 50).

"Martı"daki Sorin de köydeki yaşamdan hoşnut olmadığını, kenti özlediğini ifade etmektedir:

Şu köy hayatı bir türlü sinmedi içime oğlum. Alışamayacağım buralara, belli bir şey bu. Dün saat onda kafayı vurup yattığımda, ya da bu sabah dokuzda kalktığımda hep aynı duygu vardı içimde: Sanki çok uzun süren bir uyku yüzünden beynim kafatasıma yapışmış da falan filan... [...] Bir ay izin alıp buraya geldiğim olurdu, hani dinlenirim falan diye. Ama buradaki saçmalıklarla canımdan bezer, daha ilk günden kaçıp gitmek isterdim (Çehov, 2013, s. 244–245).

Doktor Astrov, yaşamının anlamsızlığından bahsettiği bir konuşmasında, bu anlamsızlığın temeline toplumsal çalkantıların aradaki farkı iyice açtığı taşralı-aydın uçurumunu koymaktadır. Burada bahsi geçen aydın kesim, Rus toplumunun iyileşmesi için hiçbir şey yapmayan aydınlardır:

Aslında seviyorum yaşamayı. Ama bizim bu taşralı, Rus yerli yaşamımıza dayanamıyorum, tüm benliğimle nefret ediyorum ondan [...] Köylüler çok sıradan, gelişmemişler, pislik içinde yüzüyorlar... Aydınlarla da iyi geçinmek çok güç. Yoruyorlar insanı. Bütün o iyi tanıdıklarımız çok sığ düşünüyorlar; duyguları çok yüzeysel, burunlarından ötesini gördükleri yok, tek sözcükle aptal hepsi (Çehov, 2017, s. 35–36).

Bunun dışında Çehov oyunlarında topluma ve yaşanan dönüşüme kayıtsız kalan bir diğer katman olarak eskinin aristokrat bireyleri ön plana çıkmaktadır. “Üç Kız Kardeş” isimli oyunda, İrina’nın çalışma özeminden bahsettiği konuşmasında, dönemin aristokrat kadın tiplemesine yönelttiği eleştiriye şahit olmaktayız. Bu bağlamda çalışma özlemi duyan neslin bireyleri ile geçmişin rehabetini üzerinden atamayan aristokrat kökenli bireyler arasında da düşünsel bir uçurum olduğu söylenebilir:

İnsan emek harcamalıdır. Kim olursa olsun, öylesine çalışmalıdır ki terler aksın yüzünden. Yaşamın anlamı, amacı, mutluluk, coşku, sevinç, bundadır sadece... Ne güzel bir şey, şafakla birlikte kalkıp da sokakta taş kıran bir işçi olmak, ya da bir çoban, ya da çocukları eğiten bir öğretmen, ya da bir demiryolu makinisti... Tanrım, insan olmak şurda dursun, çalış da öküz ol istersen; saat 12’de kalkıp yatakta kahvesini içen, sonra da iki saat süsüyle püsüyle, giyim kuşamıyla uğraşan bir kadın olacağına sıradan bir beygir ol daha iyi... (Çehov, 2013, s. 316).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Sermaye

Çehov eserlerinde modernleşme sebebiyle meydana gelen toplumsal çatışmaların bireyin anlamsızlığa sürüklenişinin örnekleri bu şekildeyken bu yazının temelini oluşturan bir diğer kuramcı Pierre Bourdieu’nün önceki bölümlerde sözü edilen ‘sermaye’ kavramı, Çehov eserlerindeki yoksullaşmış aristokrat sınıfı temsil eden kişilerin davranış biçimlerini anlamlandırmada anahtar niteliğindedir. Rus toplumunun modernleşme sürecinde, toprak köleliğinin kaldırılması ve endüstrileşme ile ekonomik sermaye toprak sahibi aristokrat sınıfın tekelinden çıkmıştır. Bu eski toprak sahipleri, yeni düzende para kazanmayı bilmeyen bir tabaka olarak karakterize olmuşturlar:

Çehov’un kişileri toprak köleliğinin kaldırıldığı, orta sınıfın güçlendiği, ticaretin geliştiği, para kazanma tutkusunun ateşlendiği, endüstrileşmeye adım atıldığı, değer yargılarının değiştiği bir dönemde yaşamlarını sürdürmeye çalışan mülk sahibi toprak soylularıdır. İyi eğitim görmüş, güzel alışkanlıklar edinmiş, rahat yaşamaya alışmışlardır. Çalışmayı, topraklarını işletmeyi beceremezler, ellerindekileri yitirir, yoksul düşerler. [...] Yoksullaşmaya katlansalar da bağlandıkları değerlerden ödün vermemekte direnirler (Şener, 2007, s. 56–57).

Şener’in burada maddi gücünü kaybetmiş mülk sahibi aristokratlara dair bahsettiği özellikler; iyi eğitim görmüş, güzel alışkanlıklar edinmiş ve rahat yaşamaya alışmış olmaları, aslında Bourdieu’nün kuramsallaştırdığı sosyal ve kültürel sermayeye işaret etmektedir. Çalışmayı ve para kazanmayı beceremeyip elindekileri yitirme noktasına gelseler dahi sınıfsal özelliklerini karakterize eden lüks alışkanlıklarından vazgeçememektedirler:

Menton’daki yazlığını zaten satmış, hiçbir şey kalmamış, hiçbir şey. Bende tek kuruş yok; Paris’e güç bela ulaştığımız. Ve annem anlamıyordu bunu! İstasyon lokantalarında yemeğe oturuyoruz, en pahalı yemekleri ısmarlıyoruz. Garsonlara da birer ruble bahşiş (Çehov, 2016, s. 8).

Benzer bir şekilde “Martı” isimli oyunda Arkadina’nın yoksullaşan taşra hayatının farkında olmayışı ve Şamrayev’in açıklamalarına kayıtsız kalışı Şamrayev ile aralarında geçen şu diyalogda görülmektedir:

[Şamrayev] Bugün karımla şehre gitmeye niyetlenmişsiniz hanımefendi, doğru mu bu? [Arkadina] Evet, niyetim var. [Şamrayev] Hımm..Harika. Fakat ne ile gideceğinizi sorabilir miyim çok sayın hanımefendi? Çavdar kaldırılıyor bugün, işçilerin hepsi çalışıyor. Sonra, hangi atlarla gideceğinizi sorabilir miyim? [Arkadina] Hangi atlarla? Hangileriyle olacağını ben nerden bileyim! [...] [Şamrayev] Çok sayın hanımefendi! Sizin çiftlik yönetimi denilen şeyden haberiniz yok! [Arkadina] Hep aynı hikaye! Bugünden tezi yok, Moskova’ya dönüyorum ben de. Benim için köyden at kiralatın, yoksa istasyona yayan giderim! (Çehov, 2013, s. 267–268).

Güç kaybetmiş aristokrat sınıfın eski alışkanlıklarından ve vişne bahçesi gibi onlara kültürel sermayelerini hatırlatan mülklerinden vazgeçememelerinin sebebi işte bu kültürel sermayeyi dolayısıyla eskiden sahip oldukları sınıfsal aidiyetlerini kaybetme kor-

kusudur. Çehov oyunlarında karşımızda sıklıkla, çevresine borçlanmış, çalışanlarının parasını ödeyemeyecek kadar yoksullaşmış, bir başka deyişle toplumsal tabanları kaymış bir aristokrat sınıf vardır. “İvanov”da İvanov yurtluğunun yöneticisi Borkin, İvanov’un -aslında toprak sahiplerinin genelini- bulunduğu durumu şu sözlerle özetlemektedir:

Soruyorum size: İşçilerin ücretlerini ödemek zorunda mıyız, değil miyiz? Eee, daha ne söyleyeyim yani! Büyük çiftlik sahibine bak! Şeytan canını alsın böyle çiftlik sahiplerinin... Örnek çiftçilik... Binlerce dönüm toprak; cepte beş para yok... (Çehov, 2013, s. 5).

Yine Borkin’in İvanov ile olan bir konuşmasında, toprak sahibi aristokrat sınıfın, çalışarak para kazanmayı bilmeyişlerine değinilmiştir:

İyi bir insansınız, akıllısınız, fakat yetenek yok sizde, anlıyor musunuz, iş yapabilme yeteği yok sizde. İşe öyle girişmeli ki şeytanın bile gözü yılsın. [...] Hem kendiniz bir şey yapmazsınız hem de benim elimi kolumu bağlarsınız (Çehov, 2013, s. 7).

Buna karşılık tüccar kafası olan kişiler, toprak sahiplerinin akıl edemedikleri veya kafa yormadıkları para kazanma yöntemlerine hakimdirler. Yukarıda İvanov’un içinde bulunduğu durumu eleştiren Borkin, çevresindekilere verdiği öğütlerle, ekonomik sermayenin el değiştirdiği tüccar grubun düşünce tarzını adeta karakterize etmiştir:

Gelirken dere boyunda, sizin söğüt fundalığından ağaç kabukları koparan köylüler gördüm. Söğüt fundalığını niçin kiraya vermiyorsunuz? (Çehov, 2013, s. 37).

Eğer şu anda elimde iki bin üç yüz ruble olsaydı, iki hafta sonra yirmi bin yapardım onu. İnanmıyorsunuz şimdi buna değil mi? Size saçma geliyor şimdi bu, öyle mi? Hayır, hiç de saçma değil. Verin iki bin üç yüz rubleyi, bir hafta sonra yirmi bin olarak alın benden (Çehov, 2013, s. 7).

Aristokrat kökenli kişiler dönüşen toplumsal yapı sebebiyle ekonomik sermayenin el değiştirmesiyle eski maddi güçlerini kaybetmişlerdir. Ancak hiç bir zaman alışmış oldukları yeme-içme alışkanlıklarından, evlerindeki lüks eşyalar gibi aristokrat yaşantılarını sembolize eden varlıklarından vazgeçmeyi düşünmezler. Hatta bu teklif edildiğinde, Vişne Bahçesi’ndeki Andreyevna gibi, şiddetle karşı çıkarlar: “Seviyorum bu evi; vişne bahçesi olmadan kavrayamıyorum hayatımı... Satılması çok gerekiyorsa, beni de onunla birlikte satın...” (Çehov, 2016, s. 61). Çakmak, burada savunulan görüşü

göstergebilimsel bir yaklaşım ile şu şekilde desteklemiştir: “...vişne bahçesi eski, feodal yaşamın bir simgesidir. Buna bağlı olarak onun kaybedilmesi ya da yok olması, yaşanan toplumsal değişimi kodlar” (2011, s. 61). “İvanov”da ise çiftliğin borçları ve ödenemeyen çiftçi maaşları mevcutken Anna ve Şambelski aristokrat zevklerinden ödün vermez, kültürel sermayeleri olan piyano ve viyolonsel çalma ve roket oynama standartlarını sürdürürler: “Mişa, roket çimenliğine biraz kuru ot getirmelerini söyler misiniz? [...] Nikolay, haydi kuru otların üstünde takla atalım!..” (Çehov, 2013, s. 5–6). “Üç Kız Kardeş” isimli oyunda ise kardeşlere eski yaşantılarını sembolize eden şey Moskova’ya dönme hayali ile sahip oldukları dil ve müzik bilgisidir. Tıpkı vişne bahçesinin Andreyevna’nın eski yaşantısının yansıması olduğu gibi Moskova’ya dönme hayali de kız kardeşler için kritik bir semboldür. Bildikleri yabancı diller ve diğer kültürel sermaye öğeleri, toplumdaki konumlarının teminatı ve eski hayatlarının kanıtı gibi algılandığından İrina’nın İtalyanca’yı unutmaya başladığını fark ettiğinde nasıl paniğe kapıldığını görürüz; çünkü unuttuğu sadece bir yabancı dil değildir aslında; kaldı ki buldukları ortamda bu dili kullanmasına belki ömrünün sonuna kadar ihtiyaç olmayacaktır, İrina’nın unuttuğu yabancı dil ile kaybedeceği şey kültürel sermayesi ve geçmiş yaşantılarının sembolüdür.

Aynı oyunda Çebutikin’in kız kardeşlere söylediği sözlerde sosyal sermayenin örneğini görmekteyiz. Hatırlamak gerekirse sosyal sermaye; “bireyin toplum içerisinde tanıdığı ve zamanı geldiğinde desteklerini alabileceği güvendiği fertler ağına” (Yel, 2016, s. 570) işaret ediyordu. Çebutikin de kendi varlığını nesnel birtakım birikimler veya kültürel sermaye biçimleri gibi kızlarla olan yakınlığı üzerine kurmuştur ve bu ilişkiyi kendi bireysel anlamı açısından değerli bulmaktadır:

Yavrucuklarım, güzellerim, biriciklerim benim... Şu dünyada sizlerden daha değerli bir şeyciğim yok... Altmışıma merdiven dayadım... Yapayalnız, beş para etmez moruğun tekiyim... Size olan şu sevgimden başka hiçbir iyi duygu yok içimde... Siz olmasaydınız, çoktan çekip gitmiştim bu dünyadan... (Çehov, 2013, s. 320).

Sermaye kuramının bir diğer boyutu ise ekonomik sermaye ile kültürel ve sosyal sermayenin her zaman eş düzeyde olmadığı durumlardır. Günümüz toplumunda yapılan çalışmalarda da sıkça değinilen bu duruma örnek vermek gerekirse akademisyenler, kültürel sermayeleri bakımından toplumun birçok kesiminden daha zengin olmalarına karşın ekonomik sermayeye aynı oranda sahip olamamaktadırlar. Bunun tam aksine

ekonomik sermayeyi elinde bulunduranların çoğu da kültürel sermaye açısından yeterlidirler. Çehov'un "Vişne Bahçesi" adlı eserinde ticaret yaparak ekonomik sermaye elde etmiş eski bir köylü olan Lopahin tam olarak bu ikinci durumu örneklemektedir:

Köylüçük.. Babam köylüydü evet... benimse şimdi beyaz bir yeleğim, kahverengi potinlerim var... Gelgelelim, altın palan da vursan, eşek yine eşektir... Zenginim şimdi, bol param var, ama biraz düşünürsen köylü köylüdür... (Kitabın sayfalarını çevirir.) Şimdi şu kitabı okuyordum ya, aklıma hiçbir şey girmedi. Okurken uyuyakalmışım (Çehov, 2016, s. 2).

Sermaye kuramlarıyla ilgili bir diğer önemli nokta ise bireylerin ellerinde bulunmayan sermaye biçimlerini elde etme eğiliminde olduklarıdır. Örneğin ekonomik sermaye sahibi biri için sosyal sermaye edinmek, sosyal sermaye sahibi biri için ise ekonomik sermaye edinmek cezbedici olabilir. "İvanov"da bu durumun örneği karşımıza çıkmaktadır: Şabyelski kontluk ünvanına, yani sosyal sermayeye sahiptir, zengin bir tüccar kızı olan Babakina ise ekonomik sermayeye. Bu ikisinin oyun boyunca geliştirdikleri ilişkinin karşılıklı bir sermaye büyüme ilişkisi olduğunu fark etmek zor değildir. Evlenerek hayatlarını birleştirme kararında Şabyelski'nin motivasyonu Babakina'nın ekonomik sermayesine ortak olmak iken, Babakina'nın motivasyonu kontes ünvanına, yani bu statünün sağlayacağı sosyal sermayeye sahip olmaktır. Borkin'in bu iki kişiye adeta bir anlaşma yaparcasına önerdiği teklif şu şekildedir: "Dinleyin (Kont'u gösterir) Ona para gerekli, yılda en az üç bin ruble... Size de koca. Kontes olmak ister misiniz?" (Çehov, 2013, s. 43). Konuşmanın sonunda da Babakina'nın verdiği tepki ile, "Durun, durun... Ah, fenalaşıyorum! Çok fenayım!... Kontes... Fenalık geliyor... Bayılıyorum..." (Çehov, 2013, s. 43), kazanacağı statü sayesinde sosyal sermaye sahibi olmanın Babakina açısından evlilik için motivasyon kaynağı oluşturduğunu görmekteyiz. Bu cümlelerde kontluk ünvanı, yani statü, sosyal sermaye olarak ekonomik sermaye ile dönüşüme girebilecek bir değer olarak ortaya konmuştur. İleriki bölümde Borkin, "Zavallı, Konteslik sevdasıyla aklını oynattı, gözüne uyku girmez oldu, yemekten içmekten kesildi..." (Çehov, 2013, s. 48) ifadesiyle Babakina'nın statü kazanma arzusunu dile getirmektedir. Bununla birlikte Babakina'nın kontla evlenip kontes ünvanı almasından sonra davranışlarının ve çevresini değerlendirme biçiminin değişime uğraması Kosih tarafından şu sözlerle ifade edilmektedir: "Karı tümünden çıldırdı! Bu konteslik hikayesinden önce öteki karılar gibi karıydı, şimdi yanına yaklaşılmıyor. (Öykünür) "Köylü!" [Babakina bir replik önce ona köylü demiştir]" (Çehov, 2013, s. 71).

Sonuç

Anton Çehov, yaşadığı dönemin koşullarını ve bu koşulların toplumsal hayat ve bireyler üzerindeki yansımalarını eserlerinde ustalıklı ele alan yazarlardan biridir. Büyük oyunlarından “İvanov,” “Vişne Bahçesi,” “Üç Kız Kardeş,” “Martı” ve “Vanya Dayı”da 1880-1900’lü yılların geçiş dönemi Rusyası’nın toplumun farklı katmanlarını nasıl etkilediğini görebilmekteyiz. Bu yazıda, iki önemli sosyologdan biri olan Emile Durkheim’in kuramsallaştırdığı geleneksel toplumdan modern topluma geçişte bireyin yalnızlaşması ve anlam-amaç kaybı ile Pierre Bourdieu’nün ekonomik sermaye ile kültürel ve sosyal sermayenin değişimleri konuları Çehov’un bu eserleri özelinde örneklenerek incelenmiştir.

Bireylerin, alışık oldukları değerler ve anlamlandırma sistemlerinin çöküşü ile anlamsızlığa sürüklenişleri; hem genç kuşak hem de yaşlı kuşak karakterlerin eskiye duydukları özlem; yaşamın anlamsızlığı; amaç yoksunluğu içeren cümleler üzerinden açıklanmıştır. Kimi kişilerde bu durum yaşamın amaçsızlığı ve anlam arayışı olarak ortaya çıkarken, kimilerinde yaşlı kuşak hizmetçilerden Firs ve Marina örneklerinde olduğu gibi geçmiş yaşam tarzına özlem olarak dışa vurmuştur.

19. yüzyılın sonlarına doğru değişmekte olan toplumsal yapı ve toplumsal sınıflar ile ekonomik sermayenin el değiştirmesi neticesinde bir takım kesimler güç kaybetmiş bir takım kesimler ise güçlenmiştir. Aristokrat sınıf ve taşralardaki mülk sahipleri bu dönüşüm içerisinde ekonomik sermayelerini kaybetmişlerdir ve kültürel sermayeleri ile ait oldukları sınıfa tutunmaya çalışmaktadırlar. Kültürel sermayelerinin gerektirdiği pahalı zevklerden ve eski aristokrat yaşantılarını simgeleyen vişne bahçesi gibi mallardan vazgeçememekte, adeta eski yaşantılarının standartlarına göre hareket etmeye devam ederek eskide yaşamaktadırlar. Ticaret yaparak ekonomik sermaye edinen eski köylü Lopahin ise ekonomik sermayeye kültürel sermayenin eşlik edemediği durumunu örneklemektedir. Bir başka önemli nokta ise “İvanov”da Kont Şabyelski ile zengin tüccar kızı Babakina’nın karşılıklı sermaye alışverişine dayanan evlilik kararlarıdır. Söz konusu evlilikte Kont’un motivasyonu Babakina ile evlenip ekonomik sermaye elde etmek iken Babakina’nın motivasyonu konteslik ünvanına, yani sosyal sermayeye erişmektir.

Bu örneklerden yola çıkarak toplumsal değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği toplumdaki bireylerden bağımsız gerçekleşmediği; hatta bireylerin hayatı algılayış tarzlarını

dahi etkilediği söylenebilir. Özellikle Çehov gibi toplumsal gerçekliği göz ardı etmeyen yazarların edebiyat ve sanat eserleri ise üretildikleri dönemin toplumsal süreçlerine ışık tutmaktadır. Bu çalışmada, sosyal bilim kuramlarının edebiyat eserleriyle işbirliği içerisinde yorumlandığında literatüre disiplinlerarası bir katkı sağlayabildiği görülmüştür. Bu tarz işbirlikçi çalışmaların yapılması sanat ve edebiyat araştırmalarının gelişimi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2016). Pierre Bourdieu ve bir Maxwell cini olarak okul G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.), *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (s. 473–499). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Behramoğlu, A. (2012). *Rus edebiyatı yazıları: XIX. ve XX. yüzyıllar*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Çakmak, B. (2011). Çehov'un Vişne Bahçesi adlı oyununa göstergebilimsel bir yaklaşım. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 31, 57–78.
- Çehov, A. (2013). *Büyük oyunlar: İvanov, Orman Cini, Vanya Dayı, Martı, Üç Kızkardeş, Vişne Bahçesi* (A. Behramoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çehov, A. (2017). *Üç kız kardeş* (A. Behramoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çehov, A. (2017). *Vanya Dayı* (A. Behramoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çehov, A. (2016). *Vişne Bahçesi* (A. Behramoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar: Toplumbilimsel inceleme* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal işbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erkan, Ü. (2017). 19. yüzyıl Rus edebiyatında modernleşme eleştirisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 21–46.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel, T. Kabadayı, M. Turhan Kara, N. Oral, I. Bayar ve H. Bravo, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Göker, E. (2016). Ekonomik indirgemeci mi dediniz? (G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.), *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (s. 277–303). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şener, S. (2007). *Yaşamın kırılma noktasında dram sanatı*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Yel, A. M. (2016). Bourdieu ve din alanı: Sermaye, iktidar modernlik. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Eds.), *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi* içinde (s. 559–581). İstanbul: İletişim Yayınları.

